

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA İNGİLİZ KÜRT İLİŞKİLERİ

Mohammed ARAFAT*

Özet

Birinci Dünya Savaşı sırasında İngilizler Khanikin'in de dahil olmak üzere Osmanlı topraklarına girmişlerdir. İngilizlerin, Süleymaniye şehrinin lideri sayıların Şeyh Mahmut ile bu dönemde zaten ilişkileri bulunmaktadır. Ancak İngilizler, Kifri bölgesindeki Kürt reislerinin, Talabani ailesinin ve bölgenin dini lideri Seyit Ahmet'in İngiliz taraftarı olduğunu öğrenince bölgeye daha çok önem göstermeye başlamışlardır. Buna Şeyh Mahmut'un İngiliz Hükümetine Kürdistan için gönderdiği mektupta eklenince İngilizler bölgede tecrübesi olan Binbaşı Noel'i Güney Kürdistan'a göndermiştir. Ayrıca İngilizlerin Ermenilerin durumuyla da yakından ilgilenmeye başlamaları bölgede İngiliz, Kürt ve Ermeniler arasında ilişkilerin doğmasına neden olmuştur.

Bu çalışmada Washington Sekreterliğine gönderilen ve Kürtlerle İngilizler arasındaki ilişkiyi temel alan rapor üzerinden Kürt İngiliz ilişkileri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: İngiltere, Kürt, Ermenistan, Binbaşı Noel

BRITISH – KURDISH RELATIONS DURING THE WORLD WAR I

Abstract

During the World War I, British troops entered the Ottoman lands including the Khanikin. British government already had relationship with Sheik Mahmut, called as the leader of "Suleymanian", at that time. But British government had started to show more importance to this area when they learnt that Kurdish chiefs in Kifri, Talabani family and Seyit Ahmet – religious leader of the area – are British supporter. With the letter to British government sent by Sheik Mahmut for Kurdistan, British government had sent Noel – the experienced major – to Southern Kurdistan. Furthermore, British government's paying attention on Armenians' conditions had caused to create the relationships between British, Kurds and Armenians.

In this study, British – Kurdish relations will be examined by taking the report sent to Washington Embassy and which considered the British – Kurdish relation as a base into consideration.

Key Words: Britain, Kurd, Armenian, Major Noel

* Doç Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

Bağdat, 30 Ağustos, 1920.

SAYIN WASHINGTON SEKRETERLİĞİ

Bay:

Bağdat'ta İngiliz politik zekâsına dayanan, Kürtlerle İngiliz ilişkilerini rapor etmekten onur duyarım.

Bu raporla, Kürdistan'da özellikle 1918 ve 1919 yıllarında Güney Kürdistan'daki olaylara, şimdiye kadar Büyük Britanya'nın ilgilendiği çıkarlara ışık tutabileceği umuluyor.

Süleymaniye'deki Şeyh Mahmut ile ilişkilerin büyük ölçüde ele alındığı gözlemlenecek. Hiç şüphesiz ki, kendisine atfedilen etkiye Şeyh Mahmut asla sahip olamadığı için, Britanya tarafından ona verilen destek ciddi bir politik hataydı. Ancak bu hata, kayda geçen veriler resmi olduğundan belki de Bağdat'taki yönetim tarafından bu özel problemin ele alınmasındaki eleştiride yeterince açık değildir.

Emrinize amade olmaktan onur duyarım Bay(ım)
Logation sekreterliği

(İngiliz Siyasi Raporlarından)

Musul vilayetinin işgali, İngiliz Hükümeti'nin Kürtlerle doğrudan ilişki kurmasını sağlamıştır. Türk – İran sınırının diğer bir tarafında; Khanikin'in güneyindeki dağlardan Ağrı dağına doğru Kürt aşiretler yaşamakta, bunlar doğuya doğru İran'a ve batıya doğru Asya'nın yüksek dağlık yerlerine, Kilikya ve Suriye'ye uzanmaktadır.

Asya ve Avrupa arasında köprü görevi gören Anadolu, birçok istilacının saldırısına maruz kalmıştır, sahip olduğu sıra dağları çeşitli insanlara yaşam alanı oluşturur ve muazzam bir fethin dalgalarıyla Mezopotamya düzlüklerinden kovulmuş topluluklara barınak sunmuş ve çok sayıda insan için korunaklı bir yerleşim alanı sağlamıştır. Bu topraklarda yaşayanlar, eski imparatorluk kalıntıları olan Ermeni Hıristiyanları muhtemelen Med'lerin torunları olan Kürtler, Muhammedizmi farklı

biçimde icra edenler, Sünniler ve yarı İslamlaşmış tarikatlar, neredeyse tamamı Sünni olan, kökenleri Selçuklu ve Osmanlı istilasına yada Selçuklu döneminden önce başlayan göçebe Türk kabilelerinin bölgeye gelişlerine dayanan Türkler gibi ırk ve din açısından büyük bir çeşitlilik göstermiştir. Dağların güneydoğu köşesinde, Sasani imparatorluğunun torunları olan, sayıca az fakat cesur Nasturiler ya da Süryaniler yaşamaktadır.

19.y.y. ortalarına doğru Osmanlı Hükümeti, kanunsuzluğun en sert unsuruna ek olarak bağımsız olan Kürtler üzerindeki egemenliğini yeniden sağlamak için ciddi bir girişim başlattı. Türkler, çok sayıda silah desteğiyle Ortaçağ zalim otoritesini birleştiren aşiret reislerinin gücünde yatan zorluğun kökünü doğru bir şekilde teşhis ettiler. Onlar sadece Hıristiyan nüfus ve hükümet için değil aynı zamanda Aghvat'ta yaşayan ve kölelerden biraz daha iyi durumda olan kendi yerleşik kabile üyeleri için de bir felaketti. Türkler, Türk üslubundan sonra komşularının gücünü kesmek için birini kullanarak diğerlerinin üzerine gizli eller uzatarak gücünü yaymak adına para yardımıyla bulunarak bu soylu sınıflarla ilişkilerini sürdürdü. Bu üslupta, onlar kuzeyde Umarlı Bedir Kahanı İstanbul'a getirirken sürgünü durdurmak için Shamsdınan ve Neri'nin yönetim merkezinin başı olan Abdülkadir'i itaat altına alırken Neri Dağ Millisinde İbrahim Paşayı cesaretlendirerek ve daha sonra karşıtlarını yok ederken Baban ailesini Güney Kürdistan'daki Süleymaniye'den Bağdat'a yerleştirdiler.

Vahşi dağ bölgelerindeki askeri baskı “gerçekte bir felaket görünüşte bir zaferin dışında nadiren bir şeylere yol açan Osmanlı ordusunun içerisinde” çok azdı. Kürtlerin savaş kabiliyetleri kabul edilerek kanallar içerisinde ‘düzensiz bir at vücudu’ inşa ederek Hamidiye’yi kurma fikrini ilk olarak düşünen Abdülhamit’ti. Daha iyi bir organizasyon altında bu şema önemli avantajların üreticisi olabildi hatta Türk ellerinde hükümet için bazen yararlı oldu.

Ama Ermenileri yok etme girişimi sistematik olarak Abdülhamit zamanında başladı ve - birlik ve ilerleme komitesi tarafından devam ettirildi-Anadolu'daki kanunsuz zulümlere resmi zulümler de eklendi. Kürtler Anadolu'daki yıkımlar ve

düzensizlik için kullanıldı, Ağalar kedi milletine davrandıkları kötü muameleden biraz daha kötü şekilde Hıristiyanlara davrandılar. Bu konudaki sebepleri kişisel çıkarlar, topraklar,kadınlar ve çeşitli ganimetleri elde etme olasılığıydı.İslam öğrenimi ihmal edilemeyecek kadar önemsenmeye başlandı.Çar Ermeni politikasını zirveye çıkardı.1898 ve 1909'daki katliamlar 1915 ve sonrasındaki yıllarda söylenmeden anlaşılan Ermeni desteği ile gerçekleştirilen katliamlarla karşılaştırılmaz.

Kürtler köylere ve onların ölmüş yurttaşlarının olduğu toprakları miras edindiler ama oralara yeterince ait olamadılar. Ermeni mültecileri ve Rus Kafkasya'sındaki Ermeniler Rus ordusuna katıldılar ve Ruslar Türk sınırını geçtiklerinde, Ermeniler fırsatı yakaladıkları anda Kürtlere karşı misillemede bulunup kendilerine yapılanları onlara yaptılar.

Süryaniler olarak adlandırılan Türk Nesturiler sistematik olarak katledilmediler ama Van ve Urmiye arasında komşu Şikâr aşiretinin başı Kürt ağa Simko onların patriklerini 1916'da öldürdü ve Süryaniler öç almak için Simko aşiretine saldırdılar. Daha sonra büyük bir baskı altında kaldılar ve topluca göç edip, İran'da Urmiye düzlüklerinde kendi dinlerinden olanlara katıldılar. Hep birlikte, 1918'e kadar Türklere ve Kürtlere büyük bir direnç gösterdiler. Tüm komite, erkeler, kadınlar ve çocuklar hep birlikte yaşadıkları yerleri terk edip Ramadan'ın güneydoğusuna yürüyüşe geçtiklerinde 1918 yılına kadar Kürtler ve Türklere geri çekilme teklifinde bulundular. Burada İngiliz otoritesi tarafından karşılandılar ve kendileri için hazırlanan Bağdat yakınlarındaki Bakuba mülteci kampına gönderildiler. Buradaki sayıları Süryanilerden kaçan Van sınırındaki 10 000 Ermeni de eklenince yaklaşık 40 000 idi.

1918 sonbaharında müttefiklerin zaferi sonucunda her ikisi de Kuzey Kürdistanla alakalı olan Hıristiyanlarla bağlantılı olduğu düşünülen iki farklı problem ortaya çıktı:

- 1) Ermeniler için hangi hazırlıklar yapılmalı
- 2) Süryanileri ülkelerine geri göndermek için hangi önlemler alınmalı?

Birinci problem daha büyük ve daha karmaşık, ve müttefiklerin Ermenilere karşı yardımsever niyetleri, gerçekleştirmenin mümkün olup olmadığı hakkında tam kesinlik olmadan belirtilmiş ve dağıtılmış olmalıdır. Ermeniler bu konuyu açıkça konuşmaktan ya da çeşitli şekillerde tanımlanan ama sıklıkla – 1915 öncesine kadar – Ermenilerin bulunduğu Sivas, Erzurum, Harput, Diyarbakır, Bitlis ve Van'dan oluşan 6 Anadolu vilayetinde oluşturacakları Ermeni devleti için besledikleri büyük umutlardan bahsetmekten çekinmekteydiler. Bu bölgelerin çoğunda büyük topluluklar halinde yaşayan Kürtler paniğe kapıldılar ve güçlü milliyetçi duyguları Batılı güçlerin nefret edilen Ermenilerin boyunduruğu altına almayı tasarlaması korkusuyla depreşti.

Zorba ırkın veya geri kalanların zorla geri gönderilmesi, kanuna uygun görünmese de onlara karşı kurulmuş olan çirkin suçlar için ceza ödemeleri ihtimali güç kazandı. Bu da Kürtlerin Büyük Britanya'ya karşı olan arkadaşça bakış açılarını büyük bir kaygıya dönüştürmüştü. Diğer Batılı güçler de Ermenilere karşı hak kazanmak için zorunlu yetki sağlamalıydılar. Bu kaygı Kuzey Kürdistan'ı Türk propagandası için uygun kıldı. Ateşkes ile Türkiye ile barışa veya bir sonuca bağlama arasında gerçekleşen bu uzun ve korkunç erteleme sırasında Türkler yerel şartları sömürme fırsatı avantajını elde ettiler.

Aynı zamanda bu fırsat Suriye'deki Arap müttefiklere de sağlandı ve (Arap kıtalarını da kapsayan) Avrupa sözleşmeleri Aralık 1919'da yönetim altında tutulacak ve herhangi bir Batılı güç tarafından yardım sağlanmayacak bağımsız Avrupa devleti kurmayı dikte etti.

İzmir bölgesindeki hükümeti kurma ve düzenli bir şekilde yönetme görevi, Osmanlı propagandasına elverişli bir örnek verdi ki bu örnek yabancı kontrolü altındaki İslam pozisyonunu ilgilendiren tahmin edilebilen en kötü şey, gerçeğe kafi gelmemeye başladı ve her ne kadar bir çok nokta Amerika'da basılabilir olsa da ya da Avrupa'daki İsrail bildirimleri, Batı'nın geçmişi hükmü altına alma niyeti, ulusal istekler hariç , sallantıda / askıda kaldı. Türklerin yanı başında yer alan Rusya isyanda

Bolşevik hareketi ile yardımını dünyanın var olan düzenine karşı olanlara yapmaya hazır ve olduğunu ve bunun insan ilişkilerinin düzenlenmesi için yetersiz olduğunu ilan eder.

Hıristiyan problemlerin neredeyse hiç olmadığı Güney Kürdistan'da, bu tehlikeler kuzeye göre daha az göze çarpıyordu. Ve İngiliz politik alanına ilk giren Güney Kürdistan idi.

1917'nin kışında İngilizler Khanikin'i işgal etmiş ve bir yönetim kurmakta hiç zorluk çekmemiştir. 1918'deki son gelişmeden önce, Kifri bölgesindeki Kürt reislerinin, Talabani Ailesinin ve dini lider Seyit Ahmet Hanakin'in İngiliz taraftarları olduğunu öğrendiler ve Süleymaniye lideri Şeyh Mahmut ile zaten ilişkileri vardı.

Şeyh Mahmut, Kürt hacıların sık sık ziyaret ettiği bir türbede gömülü olan namı bir Kürt din adamının torunudur. Onun neslinden gelen Barzindji ya da Karadağlı aileleri atalarının erdemlerine dayandılar ve bu onlara bir üstünlük kazanmalarını sağlamada yeterli olmuş gibi görünmektedir.

Dini prestiji dışında Şeyh Mahmut'un konumu esas olarak savaş öncesi empoze ettiği terör saltanatına ve adına yapılan toplu cinayet ve yağmacılığa dayanıyordu. Onun sınırsız gücünü, yönetimi altındaki Süleymaniye'nin Osmanlı İmparatorluğunun en tartışmalı bölgelerinden biri olması kanıtladı ve 1918'deki düşüşte Mütessarif ve Türk birliklerinin kuşatılması onu bölgede tek otorite yaptı.

Kısa bir süre sonra İngiliz Hükümetine, Kürdistan'ı özgür olan milletlerin listesinden çıkarmamaları için itenlikle seslenen mektuplarla Bağdat'a iki temsilci gönderdi. Ve yerel politikada en güçlü faktör olarak görüldüğünden onu görmezden gelmek çok zor olurdu. Onun bu dostça tavrı anarşiyi ve kargaşayı kontrol altına almak için İngilizlerin varlığına büyük bir arzu duyulan Süleymaniye bölgesine doğru yönetimin genişlemesini ve bunun askeri birlikler olmadan yapılabilmesini sağladı.

Bu nedenle, İran'da pek çok tecrübe kazanmış olan Binbaşı Noel, Güney Kürdistan'a bir görevle gönderilmişti. Aşağıdakiler ise aldığı emirlerdi:

'1 Kasım'da (1918) başlamak üzere Kerkük bölgesine politik görevli olarak atanmış bulunmaktasınız. Kerkük bölgesi Küçük Zap'tan Diallah'a ve kuzeydoğuda Türk-İran sınırına kadar uzanmaktadır. Majesteleri hükümetinin incelemesine göre Kerkük bölgesi Musul vilayetinin bir parçasını oluşturur. Günümüzde askeri işgal altında derebeyleriyle pazarlık bir kayıp olarak düşünülebilir. Unutulmamalıdır ki askeri yetkililerin birlikleri Süleymaniye'ye veya şuan ki sınırın doğusundaki diğer bölgelere çıkarmaları imkânsızdır. Askeri alanın dışındaki bölgelerde derebeyliklerin restorasyonu ve hükmünün devamı amaç edinilmelidir.

Sizin yanınızda yer alan aşiret liderlerine yabancı bir yönetimin alışkanlıklarına ve isteklerine zorlanma niyetinin olmadığı açıklanmalıdır. İngiliz subaylarının rehberliğinde aşiret liderleri kendi halkının iskânı için konfederasyon oluşturmaları konusunda cesaretlendirilmelidir. Türk kanunları kapsamında vergi sistemini yasal bir şekilde sürdürebilecekler, kendi ülkelerinin gelişmesi ve gücün sürdürülmesi için gerekli olan değişimler yapılabilir.

Özerk Güney Kürdistan yaratma meselesi 1918 Haziranında Marsilya'da bir toplantıda General Şerif Paşa'nın Bay Porcy Cox ile görüşmesinde ortaya çıktı. Süleymaniye'nin Kürt kökenli Djaf kabilesinden olan Şerif Paşa kendi vatanından çocukluğundan beri ayrıydı ve Türkler tarafından sürgüne gönderilmişti ve bazen de Paris'te ikamet ettirilmişti.1914'te Kürtleri bastırma fikri ile Mezopotamya'daki güçlerini kullanmada İngiltere'ye teklifte bulundu ve karşılığında İngilizler bir daha onlarla ilişki kurmayacaktı ancak teklif kabul edilmedi. Paris'teki barış konferansında uzun yıllar ülkesinden ayrı kalmasına ve fikirlerinin oldukça akademik olmasına rağmen kendisini Kürt hakları için sözcü ilan etti.

Binbaşı Noel 1918 Kasım ortasında Süleymaniye'ye ulaştı ve orada alkışlarla karşılandı. Binbaşı bölgenin Türkler tarafından inanılmaz bir şekilde mahvedilip fakirleştirildiğini, şehrin yarı yarıya harabe hale geldiğini ve ticaretin zar zor ayakta

durduğunu gördü. Bölge halkının bir Kürt yönetimi için umutlarını memnun kılan ve halk tarafından kabul edilebilir kalıcı bir hükümet sistemini tanıtmayı başardı. Şeyh Mahmut bölgenin yöneticiliğine atandı ve İngiliz Hükümeti rehberliği altında çalışmak üzere her bir alt bölge için Kürt yetkililer ayarlandı. Şehirdeki Türk yetkililer ve birlikler Bağdat'a gönderilirken aynı zamanda mümkün olan her yerde Türk ve Arap yetkililer derhal uzaklaştırıldı ve yer değiştirildi.

Benimsenen sistem hepsi İngiliz yetkililer tarafından kontrol edilen ve yönlendirilen her bir bölge şefini kendi kabilesinin hükümet sorumlusu yapan ve bölge şefini gerektiği gibi hükümet sorumlusu olarak atanmış tanıyan, hemen hemen feodal bir sistemdi. Sadece ani kıtlık tehlikesiyle başa çıkmak için değil ticaretin yeterli şekilde canlanması için de yiyecek, tohum ve tahıl ithal etmek için düzenlemeler yapıldı. Aynı zamanda insanların dini istekleri de göz ardı edilmedi. Bir yandan insanların dini göreneklerini yerine getirebilmesi için ödenek ayrılırken önemli camilerin tamiri için de hükümet girişimiyle düzenlemeler yapıldı.

Kısa bir süre içerisinde "Sıgn'lar **barış** içinde yaşamaya ilişkin kaygı duydukları Süleymaniye'de konuşulan Kürt lehçesinin sınırlarını oluşturan Güney Kürdistan'ın kuzeyini ve Erbil'den Rowanduz'a kadar olan kısmı ve daha da ötesinde Şeyh Mahmut'un kontrolü altındaki Güney Kürdistan Konfederasyonuna girmeyi ve İngiliz Hükümeti tarafından teklif edilen finansal yardımı istemiyorlardı. Kerkük ve Kifri başkanları vurgulu bir şekilde kendilerine amirlik taslama niyetini reddettiler ve direk olarak İngiliz yönetimini talep ettiler.

1 Kasım 1918'de Mezopotamya'daki sivil halk komiseri Lt. Col. K.T. Wilson Süleymaniye'yi ziyaret etti ve Sennah, Sakiz ve Kuman'dan İranlı kabile temsilcilerinin yer aldığı Güney Kürdistan'ın önde gelen yaklaşık 60 kabile liderlerinin katıldığı bir toplantı düzenledi. Kendisi toplantıda Şeyh Mahmut ile birçok konuda tartışma içindeydi ve bir araya toplanan kabile şeflerine bu şefleri de ilgilendiren politik durumu açıkladı. Rus ve Türk uygulamalarından acı çeken Kürtler arasında Avrupa Güçlerinin bir kısmının, Türklerin geri dönmesini sağlamalarına karşı sonuna kadar direnme konusunda tamamıyla bir oy birliği vardı

ve eğer ileride başarılı olacaklarsa İngiliz korumasına ilişkin bir ihtiyacın olduğu genel bir kabul söz konusuydu. Bazı liderler Kürdistan'ı etkin bir İngiliz yönetimi altına sokma düşüncesine karşı dururken, diğerleri Kürdistan'ın Irak'tan ayrılmasını ve gözlerini Londra'dan İstanbul'a çevirmeleri gerektiğini iddia ediyordu.

Birkaç tartışmadan sonra bu etkiye yönelik bir belge hazırlandı:

Majestelerinin hükümeti onların savaşta ki niyetlerinin Türk baskısındaki doğu halklarının özgürlüğü ve bağımsızlığını kazanmalarına ilişkin yardım olduğunu belirtti, Kürdistan temsilcileri olan liderler Majestelerinin hükümetinden kendilerini Majesteleri hükümetinin kontrolü altına kabul etmelerini ve birlikteliğin yararlarından yoksun kalmamak için kendilerini Irak'a yerleştirmelerini istedi; ve Mezopotamya halk komiserinden kendilerine, İngiliz desteği altında Kürt halkının uygarlaşmış çizgiler üzerinde ilerlemesini sağlayabilmek için gerekli yardımla birlikte bir temsilci göndermelerini istedi. Majesteleri Hükümeti onlara olan yardımlarını ve korumasını genişletti, onlar da Majesteleri Hükümetinin emirlerini ve tavsiyelerini üstlendiler.

Wilson, Şeyh Mahmut liderliğini kabul eden birçok Kürt kabilesinin, Büyük Zap'tan Dialeh'e (İran'da bulunanlar dışındakiler) göç etmelerine izin veren bir belge imzaladı ve ondan sonra gelen de İngiliz Hükümeti adına yukarıdaki bölgelerin kontrol edilmesinde İngiltere'nin manevi desteğini kabul edecekti. Kifri ve Kerkük bölgeleri yerli halkı ve kabileleri Şeyh Mahmut yönetimi altına girmede istekli olmadıklarından Wilson'dan sonra gelen de yerli halk ve kabilelerin Şeyh Mahmut yönetimi altına girmeleri konusunda ısrar etmemekte karar kıldı.

İran'daki Kürt kabilelerinin temsilcilerine, İngiliz taahhütlerinin, İngiliz koruması altındaki güney Kürdistan'dan öteye gitmeyeceği açıklandı. İran'a bağlı kalmaları, arkadaşça davranıp, diğer Kürtlerle iyi geçinmeleri gerektiği açıklandı. Bu durumu sevinçle ve rahatlıkla karşıladılar.

Şeyh Mahmut devlet adına İngiliz yetkililerden hükümetin alt kademesinde çalışanların mümkün mertebe Arap değil Kürt olması şartını da istedi.

Buluşmadan sonra birçok kabile 1 Ocak 1919'da konfederasyona katıldı, binbaşı Noel Rowanduz'a gitti ve halkın Şeyh Mahmut yanlısı olduğunu gördü. Ancak, İngiliz temsilcisi olarak atanması aynı zamanda şüpheyle karşılandı. Türk subaylarının sınır ötesindeki hareketliliği ve Osmanlı garnizonunun yakınlığı nedeniyle Türklerin tam bozguna uğratılması konusunda büyük şüpheler vardı.

İngiliz yetkililer Sahajak ve Renia bölgelere atandılar. Süleymaniye'de uygulanmaya başlanan yönetim sistemi bu bölgelere ve Rowanduz'a da kaydırıldı. Rowanduz şiddetli bir kıtlık felaketi yaşıyordu. Bombardıman sonrası şehir merkezindeki 2000 evden sadece 60'ı ayakta kalabilmişti. Çevre bölgelerde son iki yılda tarım faaliyetleri durmuş, savaş öncesi döneme göre %75 oranında azalmıştı. Kıtlık öyle şiddetliydi ki bazı bölgelerde insanlar otlarla yaşamaya çalışırken bazıları kedi, köpek ve hatta insan eti yemek zorunda kalıyordu. Öncelikli adımlar kıtlıkla mücadele yönünde atıldı. Erbil'den tahıl getirildi, tarım teşvikleri başladı ve bu konuda kanuni tedbirler alındı.

Küçük nüfuslu olmalarına rağmen iyi silahlandırılmış olan kabileler, Rowanduz'un kuzeyinin kontrol altına alınabilmesi büyük bir problem haline getiriyordu. Sarp dağları da bu gruplara karşı olası bir askeri harekâtı engelliyordu çünkü böyle bir bölgeye jandarma göndermek (sağlam bir kuvvet olsa bile), bu kuvvetleri sadece yem emek olur ki böyle bir bozgun durumunda verilebilecek makul bir cevap yoktur. Ancak İngilizlerin varlığı bu grupları beklenenden iyi davranmaya, barışçıl görünmeye, talandan ve yağmadan uzak durmaya itiyordu. Bu bölgede zorluklar, kuzeydoğusu tamamen karmaşa içinde bulunan vilayet Azerbaycan'ın İran sınırı iken, kuzeybatıda Türk işgal bölgelerine yakınlığı nedeniyle arttı.

Urumiye'de, ayrıca Azerbaycan'ın tamamında, İran idaresi altında ciddi düzensizlikler yok değildi ve bu düzensizlikler İngiliz kontrolü altındaki bölgelere yansımıştı. Orada meydana gelen karmaşa o kadar büyüktü ki kesin bir sonuca ulaşmak zordu. 2 temel faktörün bu karmaşaya neden olduğuna dair küçük şüpheler olduğu görüldü. Birincisi, Paeriz'deki bir çeşit Pan-İslamik hareket tarafından hızlandırılan ve bir noktaya kadar İran yetkileri tarafından cesaretlendirilen

Süryanilerin dönüşüne dair kesin bir düşmanlık duygusu, ikincisi herhangi bir hukuk ve düzen kurmada yetersiz kalan İran idaresini zayıflatan Kürtlere karşı büyük bir hoşnutsuzluk.

1919 Şubat'ında İran otoritesine karşı ayaklanma konusunun tartışıldığı bir toplantı, sınırın İran tarafında, ileri gelen yöneticilerin çoğunluğunun katılımıyla ele alındı. Toplantıda bir ayaklanmanın yapılması gerektiğine karar verildi. Fakat yapılması gerekenlerin başında ilk olarak beklemek ve "rowers"ların(neyi kastediyor) İranlı Kürtlere ve Hıristiyanların ülkelerine geri dönüşlerine karşı olan tavırlarını görmektir.

Bir ay önce sınırın Türk tarafında, Kürt bağımsızlığına yönelik benzer bir hareket rapor edildi. Bu rapor Ermeniler ve Süryaniler tarafından korkuyla karşılandı. Musul vilayetinin kuzeybatı köşesinde Türk yanlısı ve Hıristiyan karşıtı propaganda büyük bir başarı kazandı ve Cezire-İbn-Omar ile Zakho arasındaki Hıristiyan köyleri ciddi tehlike altına girdi. Bazı yerlerde Hıristiyan karşıtı tacizler meydana geldi.¹⁷ Mart'ta Abdul Tahman'dan mektuplar alındı. Mektupta yabancıların çıkmaya zorlandığı ve hareketin İstanbul'daki, Kahire'deki ve açıkça Paris'teki bağımsız Kürt devleti için çalışan bireyler ve komiteler tarafından desteklenen Türk hükümetinin desteğini ve onayını aldığını belirtti. Aşağı yukarı aynı zamanda Türk yetkililer, Türk propagandası için Shemdsinan'ı ziyaret ettiler ve bir Türk yetkili aynı amaç için Musul'a gitti. Fakat yetkililer soğuk karşılandılar.

Düşmanın yerel merkezleri şüphesiz geçmişte Hıristiyan karşıtı duyguların yaşandığı Cezire-İbn-Omar ve Shermakh'tı ve bu yerel merkezler Türkler tarafından desteklenen herhangi bir hareket için konumlandırılmıştı. Bu işi gerçekleştirecek olanlar Zakho'nun kuzeyinde İngiliz yönetim sınırının hemen dışında yer alan, kural tanımayan vahşi kabile Goyanlardı. 1919 Nisan'ın ilk haftasında yönetici yardımcısı Yüzbaşı Pearson gelecekte Hıristiyan köylerinin güvenliği için görüşmeler yapmak ve düzeni yeniden sağlamak için bu kabileye ziyarette bulundu. Pearson bazı kabile şefleri ile yürürken çıkan kargaşada hain bir pusuya düşürüldü ve öldürüldü.

Suçlulara karşı sert bir müdahale ihtiyacı ilk başta çok netti. Bu coğrafyanın uygarlaşmamış dağ kabilelerinin çıkardığı güçlükler ve bu güçlüklerin yayılmaya müsait olmasının anlaşılması üzerine, Hıristiyan karşıtı tahrikler ilk defa meydana geldiğinde askeri müdahale istenildi. Fakat o yıllarda uçaklar yoktu ve askeri bir müdahaleyi engelleyen iletişim güçlüklerinden bahsedildi. Fakat bir İngiliz yöneticinin cinayete kurban gitmesiyle etkili bir müdahale ihtiyacı önemli ölçüde arttı. Türk rejiminin bir sonraki dönemi esnasında, Türk yetkililer kendilerine saldırıldığında, en etkili önlemleri alma konusunda hiçi başarısız olmadılar. İngiliz yönetimi altında bu, meydana gelen ilk olaydı ve aşiretler doğal bir biçimde bunu İngiliz hükümetinin gücününün test edilmesi ve ceza almadan başkaldırmanın boyutunun bir ölçüsü olarak gördüler. Bu yüzden Cezire-Bin-Omar'ın hemen işgali ile birlikte Goyanlara karşı sefer niteliğinde askeri önlemlerin alınması gerektiği önerildi. Sonraki adım Omar ve Shermakh'ta düşmanın kalbine saldırmak, Goyanların ülkesini koruyan sınırın çoğunu çevrelemek ve son olarak kabileyi dış yardımlardan izole etmektir..

Fakat Goyanlar Musul vilayetinin yönetsel sınırının dışına yerleştirildi. Ki bu olay "ülkenin zorluğu ve mühimmat eksikliği ile bir araya geldi". İngiliz hükümeti tarafından askeri müdahale olasılığını engelleyen ve siyasal gereğini aşan bir durum olarak ele alındı. Bu yönetsel sınırın kuzeyindeki alan Türk egemenliği altında olduğu için suçlulara karşı harekete geçmede ve gelecekte sınır boyunca düzenin devamlılığını sağlamada Türklerin adının geçebileceği önerilmişti. Ama sınırdaki problemler büyük ölçüde Türk entrikaları ve oldukça etkili olduğu düşünülen Türk müdahalesi yüzündendi. Gerçekten bu tehlikeli olabilirdi. Sadece İngiliz karşıtı hareketlere sempatisi olan Türkler için değil, ama bu olay sınır dağlarındaki kendi çıkarlarını korumada yetersizlikleri ve İngiliz askeri zayıflığını kabilelere göstermelerine karşı olan savunma rol oynayacağı düşünüldü. Üstelik bu açıkça İngiliz hükümetinin kontrolü altında bir sınırda Türk egemenliğinin yeniden sağlanmasını destekleyen bir görüntü veren, istenmeyen bir anlaşmaydı.

Bu nedenle; uçaklar uygun konuma getirilip, misillemeler için hava bombardımanı hazırlanarak bu bölgede Türk yardımı istemekten vazgeçme kararı

alındı. Fakat elverişsiz hava koşulları ve ülkenin yaşadığı zorluklar nedeniyle girişim etkili olamadı ve başarısızlığın sonuçları onları huzursuzluğa itti. Konvoyun pusuya düşürülmesi ile yalnız Goyan değil diğer kabileler de meydan okuyan bir tavır sergilemeye başladılar. Bu sebeple İngilizler daha yoğun bomba yağdırdılar. Bu hareket daha başarılıydı ve kabilelerin tavrı önemli ölçüde gelişti.

Bu esnada Süleymaniye'deki olaylar düzgün bir şekilde seyretmiyordu. İlk önemli kaygı Ağalar arasında İngiliz kontrolünün yer sahipliği konusundaki tersliklere neden olabileceği şeklinde ortaya çıkmıştır. Ağaların ve Seyitlerin gücü, nüfusun büyük çoğunluğunun çıkarlarına ters olmasına rağmen, bu konudaki öfkenin dinmesi mümkün değildi. Yönetici sınıfın korkularını yatıştırmak için Tapu vilayetinin kayıtları titizlikle incelemelerin uygun olacağı yer olan Bağdat'a gönderilmedi, fakat geçici bir süre Süleymaniye'de tutulmasına izin verildi.

1918 Aralık ayı sonlarında, Şeyh Mahmut'un gücünün artarak daha geniş alanlara yayıldığı şüpheleri artmaya başladı. Türkler zamanındaki kayıtlar güven verici değildi; ailenin önceki tüm kayıtları kanıt gösterilmesinin dışında İngilizlerin karşı karşıya oldukları sorun uygulanabilir politiklardan biriydi. Şeyh Mahmut'un etkisi şüphesiz vardı ve farkına varılmalıydı. Verdiği tam destek ve işbirliği önlemleri olmadan o dönemler söz konusu olmayan güçlü bir garnizon oluşturmak gerekliydi. Siyasal açıdan İngilizlerin bölgedeki düzeni korumaları ve aynı zamanda bu amaç için kuvvet kullanmaktan kaçınmaları gerekliliği çok önemlidir.

Mezopotamya'daki İngiliz otoriteleri, İngilizlerin desteği altında bağımsız bir güney Kürdistan'ın kurulmasına ilişkin düşünceleri yüzünden suçlandılar; fakat ülkenin geriye doğru giden ve gelişmemiş durumu, iletişim yetersizliği ve kabilelerin anlaşmazlığı yüzünden, birlik ve düzeni "bölmeleri" son bir analgamasyon fikri ile uyum görevini ileri bir tarihe atarak; bazı temel konularda çalışmaya ve oluşum çabalarına zorlandılar. Bu "bölmeleri" hiçe sayar gibi davranmak oldukça güçlü, fakat Mezopotamya'da genel yönetimin tüm parçaları ve ayrıca gelecek yönetim nedenleri için yerel Kürtleri Mezopotamya'ya rehberlik için teşvik etmek gerekli görünüyordu.

Arap devleti ile olan tüm bağlarının görünüşü, dağdaki kabile adamları kadar gayretli milliyetçilerin de önemli bölgelerine, hoş göstermemek olduğu anlaşıldı. Sadece birkaç daha aydın topluluk üyesi otonomi için gerekli siyasi ve ekonomik gelişme yollarını hazırlayacak olan Bağdat'a yakın bağ kurmanın yararlarını görebilecek yeterli güce sahipti. Bu koşullar altında, İngilizlerin hayalini kurduğu birçok konuda hayal kırıklığına uğramaları belki de kaçınılmazdı ve uzun bir göz hapsi ve vasiyet döneminde görünenlerin kabulü için insanların liderlerini inandırma görevinin kolay olmadığı anlaşıldı. Asıl amaç her koşulda karşıtlıkların ve anarşinin ortaya çıkmasında hatta İngilizlerin eşitlik ve yargı düşüncesi ile bağlantılı olmayan fikirlere sahip kişilere destek ve korumanın yaygınlaştırılmasında da engelleniyormuş gibi görülmektedir.

Gerçekten var olan bağımsızlık için ulusal bir hareketin ne kadar uzak olduğunu ve bu hareketin, Kürt hâkimiyetini şüphesiz kendi çıkarları için eşsiz bir fırsat olarak gören Kürt liderlerin kişisel hırsının yapay bir ürünü olduğunu söylemek zordu. Birçoğuna göre bağımsızlık bütün kanun ve yasaklamalardan muaf olmak ve kısıtsız soygunculuk ve aşırı serbestliğe izin veren bir fırsatla eş anlamlıydı. Onların bu istekleri sürekli kontrol altında tutulmalıydı ki bunu İngiliz Hükümeti, eğer Kürdistan'ın ve lider olarak seçilen insanların sorumluluğunu kabul etseydi -ki sadece katı anlayışı kabul etmiştir -tüzüklere ve düzenin devamı, adli yönetim, ilerleme ve gelişme güvencesi için zorunlu ilkelere uyardı. İngilizler Bağdat'la kurulan bir bağlantıyı gereksinim harici günlük bir kolaylık olmasının yanında zorla kabul ettirilen yaman bir coğrafya mantığı olarak görüyorlardı.

İnsanlara idari personelin mümkün olduğunca Kürt olması gerektiği açıklandı. Vergi toplama işinin Kürt memurlar tarafından organize edilmesi ve devletin resmi dilinin Kürtçe olması gerekmektedir. Kanunlar yöresel gelenek ve adetlere uyumlu olacak şekilde değiştirilecek ve gelir toplama ve vergilendirme halkın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenecekti. Aşiretlerde gelenek ve var olan kanunlara uyulacak ve onaylanan reisler şu ana kadar olduğu gibi aşiret yönetimini devam ettirmelerine izin verilecekti. Finans konusunda ise ülkenin kendi bütçesi olacaktı ve toplanan vergiler Bağdat'taki ortak yönetimin masraflarına

katkının dışında yönetime ve ülkenin gelişmesine ayrılacaktı. Diğer yandan Mezopotamya ile işbirliğinin ne kadar önemli bir maddi avantaj sağlayacağına dikkat çekildi. Eğitim, bayındırlık işleri, tarım ve iletişim ilham ve gücünü Bağdat'tan alacaktı.

Kişisel özelliğine rağmen Şeyh Mahmut, gerçek bir güç kullanmayı başarmış ve nüfuzunu düşünülenden daha fazla yaymıştı. Örneğin Rovanduz bölgesindeki aşiret reislerinin Şeyhe sergilediği hoşgörü, Erbil'deki gibi verimli bir şekilde çalışabileceği bölgenin ötesinde ona bölgedeki işlere karışma cesareti vermişti ve Türk bölgesindeki bir aşiret onun itibarına katılmak için izin istemişti. Onu engellemeyi düşünen herhangi bir yönetim birimine olan tutumu önceden belliydi ve Şırnak'taki düşman merkezi ile olan iletişimi biliniyordu. Güney Kürdistan'da onun hizmetine karşı olan her bir kişinin karşısında onun varlığından memnun olan dört kişi bulunuyordu ki aşiretlerin ve kan davasının geniş rol oynadığı bir ülkede düşük bir muhalif oranı olduğunu gösteriyordu. Ona olan sadakatin burada sözde bağlılık olduğunu söylemek çok güçtü. Bu, bazı durumlarda özellikle uzak aşiretlerde, İngiliz desteği sonucunda kazanılan bir hile oyuydu. Fakat çarpıcı bir faktör Şeyh Mahmut'un bu toprakta bir önemli güç olmasıydı. Görevinin aşiretlerin büyüklüğüyle başa çıkabilecek belirgin bir niteliği olmalıydı. Aynı zamanda nüfuzunun lüzumsuz olduğu, karşı çıkıldığı ya da gelecekte barış için muhtemel bir tehdit oluşturacağı bölgelere yayılmasını engellemek için adımlar atılmalıydı.

Şeyh Mahmut'un, otoritesini sınırlayacak bir İngiliz yardımını, Türklerden gelen yardım gibi kabul etmeye hazır olmadığı gitgide belirginleşti. Etrafı kafasını makul olmayan düşüncelerle dolduran ve kendini tüm Kürdistan'ın hâkimi olarak adlandırması için teşvik eden meraklı dalkavuklarla çevrilmişti. Şeyh, sürekli olarak yerel yönetimle çatıştı ve yetki idarelerini akrabaları ve dalkavuklarla doldurdu. Devlet adamı olarak başarısızlığını kanıtladı fakat Ağaları temsil etti, iktidarlı, bu şeytani bir iktidar bile olsa ve vahşi kabilelerin dini lideri olarak dikkate alınması gereken bir gücü vardı. İngiliz hükümetinin ona karşı tavrında ani bir değişiklik yapılamazdı fakat barışçıl ilerleme ve genel refah sunulamazdı, bu durumda bir

İngiliz'in sözlerinde dediği gibi, "Süleymaniye şişesinden bırakı verilen cadı ele geçirilmişti."

1919 yılının Mart ayı ortasında, bir yıllık hastalık izninden henüz dönen ve güney Kürdistan ile ilgili muazzam bilgisi olan Binbaşı Sloane, Şeyh Mahmut'u kendi meziyet alanları dahiline azaltabileceği düşüncesiyle Süleymaniye'ye siyasi memur olarak gönderildi. Atanmasının üzerine Sloane Kifri ve Kerkük'teki durumu dikkatlice inceledi ve uygulanacak politikaya karar verdi. Nisan ayı sonlarına doğru Süleymaniye'den Şeyh Mahmut'un etkisinin, kırsal kesimin genel refahı doğrultusunda hızlı bir şekilde azaldığını rapor etti. Düzen arttıkça ve düzgün yönetimin faydaları daha belirgin oldukça, kabileler Şeyh Mahmut'un yönetiminden gitgide hoşnutsuz olmaya başladılar. Dolayısıyla, Binbaşı Sloane, büyük 'Djar' kabilesini onun yetkisinden aldı ve Süleymaniye'nin doğusundaki Malabja'ya bu kabileyle doğrudan ilgilenmesi için bir yardımcı siyasi memur tayin etti. Çok geçmeden anlaşıldı ki, İngilizlerin, en başta da belirttikleri gibi, istemeyerek de olsa yabancı Şeyh Mahmut'un destekleyicilerinin azaldığını belirtmek gibi bir niyetleri yoktu. Onun tarafından kendi lehinde beyanat vermeleri konusunda zulüm edilenlerin çoğu, Süleymaniye'nin ani komşuluğu haricinde kendilerini salıvermiş ve Şeyh'te gitgide nispeten zararsız/etkisiz bir konuma gömülüyordu.

Ancak durum tamamıyla güven verici değildi. Şeyh Mahmut'un kişisel hırsları öyle idi ki kendini gücünün sonunda tamamen yok olmasını engellemek için önlemler almaya itiyordu. Boyan ile iletişim halindeydi ve biliyordu ki tarafından Bakho bölgesinde uygulanan aşırılıklar yeterince cezalandırılmamıştı ve tabii ki çok iyi biliyordu ki İngilizlerin Süleymaniye'de büyük çaplı bir kargaşayı bastırarak gücü yoktu. İngiliz memurlar tarafından yönlendirilen Kürt tekâliflerinin sayısı azdı ve Kürt memurların birçoğu da atamalarını etkisine borçlu oldukları Şeyh Mahmut'u desteklemeye hazırды.

Endişe doğrulandı çünkü Mayıs'ın 20'sinde Şeyh Mahmut darbe gerçekleştirdi ve güçlerini Kürtlerden sınırın İran tarafına çevirdi- özellikle sırasıyla Auroman ve Eri kabileleri yaklaşık 40 millik güney batı ve doğu Süleymaniye'ye

yerleştirildi, ama o aynı zamanda eyaletlerden ve Süleymaniye'nin döküntü silahlananlarından da kasabanın kuzeyi ve kuzeybatısına acil yardım istedi.

Durum kendi başına ani ve beklenmedikti. Tekâliflerin az gücü oracıkta derhal bozguna uğratıldı ve dağıtıldı, ve İngiliz siyasi ve askeri memurları evlerinde tutuldu fakat bir motor sürücüsünün öldürülmesi dışında kötü davranılmadı. Şeyh Mahmut hemen olayları kontrolü altına aldı, kendi kaymakamını atadı, bütün hükümet hazinesini ve kayıtlarını ele geçirdi ve Kerkük ile telgraf görüşmelerini kesti. Kifri'den Süleymaniye'ye para, tüfek ve at taşıyan bir konvoy Şeyh Mahmut yandaşlarınca ele geçirildi ve bu olay Şeyh Mahmut'un gücüne güç katmış olmalıydı.

Aynı anda, Süleymaniye'ye karşı hareketlerle olaylar Halepçe'de önem kazandı. Mayıs 25'te yardımcı siyasi yetkili, jandarmaların kaçtıklarını ve 26 Mayıs'ta Şeyh Mahmut'un adamlarının havada uçağı ateşe verirken şehrin hâkimiyetini ele geçirdiğini bildirdi. Fakat hem kasaba halkı hem de kabileler kararsızlık içindeydiler ve bundan yardımcı siyasi yetkili ve ekibi zorluk yaşamadan Hanakin'dan çekilmeyi başardı. İngilizler burada, Halepçe'deki otoritesi diğerlerinden geri kalmayan bu önemli kadından, Adleh Khanum'dan destek aldı. Adleh Khanum farklı lisanı ve kişisel özellikleri ile hem Türkiye'de, hem de İran'daki Kürt kabileleri üzerinde kendilerine hâkimiyet pozisyonu veren birkaç Kürt bayandan biriydi ve Adleh Khanum'un gücünü akıllı bir şekilde kullandığı görülmektedir. Adleh Khanum'un yasaları ve düzeni korumak adına yaptıkları daha sonra İngiliz Hükümeti tarafından yasal olarak tanındı.

Ani bir askeri harekât gerekli oldu ve hemen emredildi; fakat iletişim hatlarının korunması ve destekle bağlantılı problemler o kadar zordu ki bazı gecikmeler kaçınılmazdı. Yine de hareket yayılmadı. İngiltere Djaf ve Ishder kabilelerinden yardım önerileri aldı; Auroman kabilesi dağıldı ve diğer İranlı kabile liderleri dostça bir tutum içersindeydi. Kuzey Kürdistan'da Shikaklı Simkosu, Adbülkadir'in amcası ve rakibi olan Shamsdinan'ın ve Neri'nin Sayid Tahası, Şeyh Mahmut'un etkisini kışkıyorlardı ve öncekine nazaran gücünün arttığını

düşünüyorlardı. Sayid Taha rahatsızlık meydana geldiğinde Bağdat'ta sivil hükümet sorumlusuna ziyarette bulundu. Kendisi tamamen Şeyh Mahmut'tan ayrıldığını vurguladı ve 25 Mayıs'ta Rowanduz üzerinden gücünü Şeyh Mahmut'a karşı kullanma görevini üzerine alarak Neri'ye döndü.

Bu sırada Süleymaniye'deki olaylar hızla geliyordu. Şeyh Mahmut ordularına ödeme yapmıyor ve cephane eksikliği yaşıyordu. 11 Haziran'a kadar bir İngiliz keşif grubunun üzerinde başarı elde edilmesine rağmen görüşmeye hazırды. Fakat olaylar çok uzadı ve 18 Haziran'da askeri kuvvetleri Kerkük ve Süleymaniye arasındaki Bazyan Geçiti'nde İngilizler tarafından bozguna uğratıldı ve Şeyh Mahmut'un kendisi yaralandı ve esir alındı. İngiliz süvarileri aynı gece Süleymaniye'ye girdi ve onların girmesiyle yerli halk rahatlamış göründü. Şeyh Mahmut ve onun Bazyan'da yakalanan yandaşlarından biri olan Şeyh Garib Bağdat'a getirildi ve ayaklanma girişimiyle suçlandılar. Şeyh Garib 5 yıl hapis cezasına çaptırılırken Şeyh Mahmut idama mahkûm edildi fakat bu karar 10 yıl hapis cezası ve 10.000 rupiye çevrildi. Ayaklanmanın önemsiz karakteri, binlerce desteğin dışında Şeyh Mahmut'un aktif destekçi sayısının üç yüzden fazla olmadığı ile kanıtlandı.

Süleymaniye Şeyh Mahmut'un görevden alınmasından Barış Konferansına kadar Mezopotamya'nın bir parçası şeklinde, İngiliz kadrosu altında resmi görüşmelere Arapları değil sadece Kürtleri dikkate alarak, yönetildi. Temmuz'da Kürt ordularının gönüllü askerliği uygun bulundu ve Kasım 1919'a kadar sayıları 300'e arttırıldı. Eğitimsel olanakları sağlamak ve dini sorunları yerel yargıda uygulamak için büyük zorluklar yaşandı. Belediye yönetimi kuruldu ve iyi bir şekilde çalıştığı görüldü. Halk güvenliği konusunda yapılan gelişmeye, savaşın başlamasından bu yana ilk olarak 1919'un bitiminde Tebriz'den Bağdat'a olan göç trafiğinin başlaması ve tekrar Süleymaniye'den geçmesiyle, tanık olundu ve Temmuz'da İngilizler Rowenduz'dan geri çekildiklerinde Rowenduz halkı komşuları Süleymaniye halkının zenginliklerini görmeleri üzerine İngiliz yönetime geri dönme isteklerini açıkladılar. Şuan bölgede ciddi bölünme işaretleri görünmeyecekti ve Mezopotamya'daki Arap ayaklanmaları ya da Süryanilerin zor

problemleri dengeyi bozmadıkça ve Ağaların arzularını uyandırmadıkça, Kürdistan son kadere belirlenene kadar makul bir yasa ve düzen seviyesinden hoşnut olmalı.

KAYNAKÇA

Rapor¹

¹ Konu: Report on British Relations with the Kurds.
Bağdat 30 Ağustos 1920
Gönderilen adres: The Secretary of State/ Washington,D.C.
Gönderen kişi Secretary of Legatin.
Bulunduğu yer: Department of State / Division of Near Eastern Affairs
Arşiv no: INDEX BUREAU 867.00/1383.